

Dijital Karnavalın Aktörleri Olan Trolleri İncelemenin "Asıl Amacı"

Alim Alper Cesur

Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1816>

a.alpercesur@gmail.com

Öz

Sosyal medyanın düzen bozucu aktörleri olan troller, kimi zaman güldürerek kimi zamansa kızdırarak dijital platformlarda adlarından sıkça söz ettirmektedir. Sosyal medyanın yaşamımızın bir parçası olmasıyla birlikte "trol" ve "trollük" gibi kavramlar da gündelik konuşma dilinde kendine yer bulmuştur. Söz konusu duruma bağlı olarak yakın bir zamanda akademik çalışmalara da konu olmaya başlayan "trol" kavramına odaklanan bu çalışmada temel amaç, trol iletilerinin incelenmesi aracılığıyla trol mizahının mahiyetinin anlaşılmasıdır. Bu çerçevede kavrama yönelik daha derinlikli bir bakış açısı geliştirebilmek üzere trol kavramı, trol yazarlara imkân tanıyan sosyal medya ortamlarının karnavalesk atmosferi ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma yöntemi olarak içerik analizinin kullanıldığı çalışmada, Ekşi Sözlük ağındaki yüz ellinin üzerinde ileti girilmiş olan ve başlığı açan trolün entrysini silerek kaçmadığı "...asıl amacı" başlıkları incelenerek trollerin sözlük içindeki edimleri ve yazarların trol iletilere karşı takındığı tavırlar değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, karnavalesk ortamın esnek yapısı trollere özgür hareket alanı tanınmasına rağmen toplumun sinir uçlarına dokunan belli birtakım konuların, özellikle de kadına karşı kullanılan eril dilin, olumsuz karşılanarak bu söylemler doğrultusunda yazarların karnavala katılmayı reddettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Trol, Ekşi Sözlük, gülme, karnaval, karnavalesk.

•••••

Makale geliş tarihi: 15.5.2019 ■ Makale kabul tarihi: 15.10.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 275-306

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.654018

“Actual Purpose” of Examination of the Trolls as Actors of Digital Carnival

Alim Alper Cesur

Yeni Yüzyıl University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1816>

a.alpercesur@gmail.com

Abstract

Trolls, as the disruptive actors of social media, are mentioned most often by making others laugh or angry. In parallel with social media being a part of our life, the concepts such as “troll” and “trolling” gain places in colloquial language. Therefore, the concept of troll has recently become a subject of academic studies. The main purpose of this study, which focuses on the concept of troll, is to understand the nature of trolls’ humor by analyzing the trolls’ entries. In this context, the concept of troll is analyzed in relation to the social media platforms’ carnivalesque atmosphere for an in-depth inquiry. This study is based on Ekşi Sözlük which is an online interactive dictionary. In the study, the titles including “actual purpose” which have over 150 entries and whose trolls haven’t escaped by deleting the entries, are examined by content analysis. Therefore, the aim is to understand these trolls’ performances and the responses of other writers to these entries. As a result of this study, through the flexible carnivalesque atmosphere of this platform, which enables trolls a free movement area, it is seen that a set of issues which stimulate the nerve endings of society, especially the masculine discourses against women, were regarded negatively by other writers, so they generally declined to participate in the carnival.

Keywords: Troll, Ekşi Sözlük, laugh, carnival, carnivalesque.

• • • • •

Received: 15.5.2019 ■ Accepted: 15.10.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 275-306

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.654018

Yeni medyanın hayatımıza girdiği günden beri, sıradan insanlar bile magazin dünyasına ait kimlikler kazanarak bu ortamda var olmaktadır. Öyle ki eskiden ünlülere nasip olan takip edilme ve merak edilme unsurunun artık sıradan insanlara da atfedilmiş olduğu görülmektedir. Sıradan insanların takip edilmesi bir yana bu takip de kendi ünlülerini yaratan bir süreç halini almıştır. Dolayısıyla sosyal medya ünlüleri gerek gerçek gerek sahte kimliklerle bugün hayatımızda bir şekilde var olmaktadır. Böylelikle sahte kimlikleri tercih eden kullanıcılar arasında dikkat çeken "troller" de bu sürece bağlı olarak çevrimiçi yaşantımıza girmiş bulunmaktadır.

Troller, yeni medyanın düzene aykırı, komik ve hatta sinir bozucu karakterleri olarak ön plana çıkmaktadır. Troller tam anlamıyla girdikleri yerdeki sıradan akışı kıran ve ona yeni bir yön veren kullanıcılarıdır. Bu haliyle troller, neredeyse yeni medyada gündemi yaratan ünlüler, gazeteciler, siyasiler ve benzeri aktörler kadar bilgi akışı üzerinde rol oynamaktadır. Öyle ki bu süreçte trol, potansiyel kurbanlarına öncelikle ufak bir yem atmakta ve ardından kurbanın yemi yutmasıyla trolleme eylemini gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada ise söz konusu yemlerin izleri Ekşi Sözlük ortamında takip edilmeye çalışılmıştır. Zira yapı itibarıyla karnavalesk bir ortamı işaret ettiği varsayılan Ekşi Sözlük trol davranışlarına da uygun bir zemin sağlamaktadır. Çünkü

Bakhtin orta çağ karnavallarını katılımcı, aşırı, edepsiz, tuhaf, anonim olma gibi özelliklerle nitelendirmektedir (2001, 95). Ekşi Sözlük'ün de Bakhtin'in bahsettiği unsurları içermesiyle karnavalın yeni medyaya uyarlanmış hallerinden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, sözlük yazarlarının ciddiye ve sağduyudan uzaklaşmış karnavala kendilerini kaptırmaları durumunda ortam sıra dışı, neşeli, şiddet ve cinselliğe meyilli bir hale gelebildiği gibi karnavala katılmayı reddeden kullanıcılar içinse sınır bozucu bir hal almaktadır. Böyle bir durumda söz konusu katılımı reddeden kullanıcılar için bir trol probleminde söz edilebilir (Dahlberg, 2001).

Trollerin her şeyden önce trollüğü “gülmek ve eğlenmek” için yaptıkları görülmektedir. Bu sebeple araştırmada olumsuz dönüşlerin yanı sıra trol *entry*leri onları onaylayan diğer yazarların esprili dönüşleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve böylece trolleme sürecinin eğlenceli boyutu da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünü oluşturan kavramsal çerçevesi dahilinde öncelikli olarak trol davranışlarının temel itkisi olan gülmeye eylemi sosyopsikolojik arka planıyla ele alınmış, ardından trollerin hareket alanının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülen Bakhtin'in karnavalesk kuramına değinilmiş, bir sonraki bölümde ise trol davranışlarına odaklanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise katılımcı çevrimiçi internet sözlüğü olan Ekşi Sözlük'te yer alan “...asıl amacı” başlıklarını açan trol *entry*lerinin mahiyeti ve başlıklar altına *entry* giren diğer yazarların karnavalesk şeklinde tanımlayabileceğimiz ortama nasıl katılım gösterdikleri incelenmiştir.

Gülmenin Sosyopsikolojik Arka Planı

Gülme, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde kahkaha anlamına gelmektedir. Bu sebeple mevcut yapısıyla gülmeye, gündelik hayatta çokça gerçekleştirilen bir edim olmakla beraber en basit haliyle neşelenmek, şaşırma gibi durumlarda ortaya konulan tepki şeklinde tanımlanabilecek bir durumdur. Bir organizmanın değişen koşullar karşısında gösterdiği bu davranışın, hayvanlar bilginin dışında olduğundan, doğrudan insana ait olduğu söylenebilir. Hatta Bergson insan için “gülen hayvandır” demiştir. Fakat bununla yetinmemiş ve “... aynı şekilde insan güldüren hayvandır” diyerek eklemiştir (Bergson 2014, 5). İnsan gülünç durumları yaratır, gösterir ve diğer insanların söz konusu duruma gülmesi ile gülünç olay gerçekleşmiş olur. Gülme olayı insana özgü olduğu kadar, gülünç olan şey de insanla ilintilidir. Yine Bergson'a göre örneğin, doğanın ürünü olan bir manzara insanda gülme istenci yaratmaz. Bir hayvana gülünebilir, fakat hayvana gülünmesinin nedeni de onda insana dair bir davranış görülmesidir. Benzer şekilde cansız bir varlığa, örneğin bir

şapkaya da gülünebilir fakat burada gülünen şapkanın kendisi değil, onu bir insanın gülünç bir şekilde biçimlendirmesidir (Bergson 2014, 5). Dolayısıyla yine Bergson'a göre içinde insani olmayan hiçbir unsur, insanda gülme istenci yaratamaz. Bununla birlikte ayağı takılıp düşen bir insana salt duygularla yaklaşırsa onun için üzüntü duyulabilir. Fakat duygular kapatılırsa gülme eylemi ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda gülünen odak, düşen insandır. Dolayısıyla gülmek için bir odağın gerektiği ve gülme eyleminin kalabalık bir grup içerisinde daha rahat gerçekleştiği söylenebilir. Kısaca, Bergson gülmenin, insan etkinliği olarak odak, duygulardan arınmak ve başkalarının varlığı gibi üç temel unsurun bir araya gelmesi ile mümkün olduğunu savunmaktadır (2014, 6-8).

Benzer şekilde Freud da duygulardan edilen tasarrufun, mizahu yaratan zevkin en çok başvurduğu kaynaklardan biri olduğunu belirtmiştir (1996, 193). Zira verdiği bir örnekte, eğer acıma duygusundan vazgeçilirse acınası bir olayın, komik gelebileceğinden bahsetmiştir. Freud bununla beraber, gülme olayına eşlik eden ve ona katkıda bulunan altı unsur önermiş, böylece mizahın sosyal yapısına tanımlama getirmiştir:

1. Bireyin gülmeye eğilimli olması ve keyifli bir mizaç, gülme olayını kolaylaştıran etmenlerdendir. Gülme olayının meydana gelmesi kişinin ruh hali ve mizacına göre farklılık gösterebilmektedir.
2. Yukarıdakine benzer bir etki de bireyin gülme beklentisiyle ilişkilidir. Eğer kişi komik bir tiyatro oyununa gidiyorsa gündelik hayatında ona sıradan gelen şeyler bile komik gelecektir.
3. Bireyin söz konusu esnada uğraşmakta olduğu başka herhangi bir iş ve o işin ciddiyeti gülme olayına ket vurabilmektedir. Ciddi uğraşlar bireyin deşarj yeteneğini bozarak gülme olayını engellemektedir.
4. Dikkatin bir şeye aşırı derecede yoğunlaştırılması da ondaki gülünç durumun fark edilmesini zorlaştırmaktadır. Sözlüye kaldırdığı başarısız öğrenciyeye odaklanmış öğretmen açısından, o öğrenci sınıf arkadaşlarına gülünç gelirken öğretmenin başarısız öğrencisine sinirlenmesi bu çerçevede ele alınabilir.
5. Gülünç olan şey, aynı anda güçlü bir duygunun açığa çıkmasına neden olduğunda büyük ölçüde bozulmaktadır. Gülme durumu duygu ile ilgilerin karışmadığı, az ya da çok kayıtsız durumlarda daha kolay gerçekleşmektedir.

6. Gülmeye beraber, haz verici diğer koşulların da bulaşıcı etkisi gülme zevkini arttırmaktadır. Gülme olayı, bağımsız bir değişken tarafından teşvik edilebilmektedir (Freud 1998, 248-51).

Freud'un gülme üzerine öne sürdüğü yaklaşımlar, aslında gülmenin ne kadar esnek bir çerçevesi olduğunu göstermektedir. Fakat gerçek olan bir şey var ki o da pek çok düşünürün gülmeyi ciddiye almış olduğudur.

Morreall de gülmeyi ciddiye alan ve gülme durumunun farklı kategorilerde açıklanabileceğini söyleyen araştırmacılarıdır. Morreall'e göre gülme, üç farklı kuramla desteklenmektedir. Bu kuramlar sırasıyla; "üstünlük", "uyumsuzluk" ve "rahatlama" kuramıdır. Üstünlük kuramı, bir kişinin diğer insanlar üzerinde kurduğu üstünlük duygularıyla meydana gelen gülme durumuna işaret etmektedir (Morreall 1997, 8). Bu kuram alayla ilintilidir. Zira bir kişi kendini olduğundan daha varlıklı, daha üstün, daha hoş görürse bu gülünç durumu ortaya çıkarır. Troller de bu tip durumlarda, dijital kimliklerine üstün nitelikler atfederek, aslında olmayan bir durumu varmış gibi göstererek alaycı tepkileri üzerlerine çekerler. Bu durum, aynı şekilde, mesela bir soytarı için, gerçekte olduğundan daha üstün özellikler atfedilerek yapılabilmektedir. Troller gereksiz yüceltmeyi tepki oluşturmak için tercih edebilirler.

Bir diğer gülme kuramı, uyumsuzluktur. Bu kurama göre nesnelere nitelikleri ile olaylar arasında düzenli kalıplar bulunmaktadır. Fakat bu kalıpların herhangi biri beklentimizin dışında kırıldığında, kalıpların uyumlu olmayan bir şey meydana geldiğinde espri barındıran durum ortaya çıkar (Morreall 1997, 24-25). Bireyin elde etmeyi umduğu gerçeklikle karşılaştığı sonuç arasındaki fark, gülünç durumun doğmasına sebep olur. Troller de normal devam eden bir iletiyi beklenmedik sonlara bağlayan veya olağan akışı kıran iletilerle espri durumu ortaya koyan iletiler yayınlar ve bu yolla dikkat çeker.

Örnekte görüldüğü üzere, sıradan "hayvan sahiplendirme" ilanları gibi başlayan ileti, evcil bir hayvan olmayan "devenin sahiplendirilmesi" olayıyla devam etmektedir. Böyle bir durumdan ortaya çıkan uyumsuzluk ise gülünç durumu yaratmaktadır.

Bahsedilecek son kuram olan rahatlama kuramı ise gülmenin daha çok fizyolojik kısmına değinmekte, gülmenin girdiği fiziksel biçim ve biyolojik işlevi üzerine yoğunlaşmaktadır (Morreall 1997, 32). Genel olarak "baskı altında kalan insanı" konu alan kuram, baskı hissedilen andan kurtulmak için gülme eyleminin meydana geldiğinden bahseder (Morreall 1997, 33). Baskı

SOKAKLARDA YAŞIYAMAZLAR!
MUHDEMELEN BİR HEVESLE PET ŞHOB DAN
ALINIB SOKAĞA BIRAKILMIŞ BU İKİ YAVRUYA
EVİNİZİ AÇARMISINIZ. ÖNDEKİ (BUĞRA)
ÇOK OYUNCU VE TAM BİR KUCAK DELİSİ.
ARKADAKİNİ TAVSİYE EDMİYORUM BİRAZ
ĞERİZEKALİ GİBİ DAVRANIYOR RIZANIN
KAFASINI ISIRDI ACİLDE DİKİŞ ATTIRDIK.

08:29 - 16 Ağu 18 saatinde - [Twitter Web Client](#)

Yanıtını Tweetle

Görsel 1. Uyumsuzluk Kuramına Örnek Gösterilebilecek Bir Trol İletisi

hisseden insan, öykünme, taşlama, soytarılık gibi kaçışlarla onu baskılayan şeyden intikam olarak bu sorunun üstesinden gelmek, aynı zamanda da rahatlamak amacıyla gülme yoluna gitmektedir. "Gülüyoruz ağlanacak halimize" sözünü akıllara getiren kuramın gündelik hayatta sıkça işlediği görülmektedir.

Rahatlama, içinde barındırdığı hicivle biraz daha üzerinde durulması gereken bir kuram olarak dikkat çekmektedir. Zira rahatlama halinin meydana gelmesi için gerekli olan baskı, dolayısıyla "gücü yetememe", sorunlarla farklı bir başa çıkma metodu olarak "hicvi" meydana getirmektedir. Hiciv de trollerin sıkça başvurduğu metotlardan biridir. Trol, doğası gereği takipçilerinden kazandığı medya gücünü elinde bulunduran kişi olsa da gerçek kimlikli bir *celebrity* veya politik aktör değildir; dolayısıyla doğrudan bir yaptırım gücü yoktur ve rahatsız olduğu konuları hicivle gündeme getirebilmektedir. Rahatlama kuramı hicivle iç içe olduğundan trolleri anlamlandırabilmek için ayrı bir önem arz etmektedir. Troller gerek kendilerini gerek takipçilerini teskin etmek için sık sık hiciv yoluna başvurmaktadır.

Gülme hususunda dil unsuru da gülünç olayın yaratılmasında önemli bir pay sahibidir. Örneğin tragedya, Aristoteles'e göre, bir başlangıcı ve bitişi olan, belli bir uzunluktaki eylemlerin taklididir ve daha önemlisi güzel, yani seçkin bir dile sahiptir (1987, 22). Dolayısıyla güzel bir dilin o dönemde komedinin sokak ağzına bulaşmamış hali olduğunu ve soylu insanların ent-

rikalarını taklit ederken onların ağzından çıkan her bir sözcük olarak takdir gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Öyleyse esprinin üslubu olan bu sokak dilinin de kötü olduğu çıkarımı yapılabilir. Fakat günümüze geldiğimizde, trol karakterlerin kullandığı, gündelik dilin popüler hali denilebilecek üslubun, günümüzde popüler kişiler, siyasiler tarafından bile taklit edilmekte olduğu görülür. Anlaşılmaktadır ki gülmeye karşı olan yaklaşım zaman içerisinde değişmiş, gülme ve haz arayışı toplumca amaç edinilmiştir ve toplumun gerçeği halini almıştır. Konuya eleştirel açıdan yaklaşan Adorno ve Horkheimer, şifalı su dedikleri gülme eyleminin, korkuları giderdiğini, bu sebeple de bireyin mantığın ellerinden kurtularak, fiziki tehditlere açık hale geldiğinin göstergesi olduğunu söylemektedir (2014, 189). Ancak onlara göre bu şifalı su, eğlence endüstrisinin reçetesine yazılan yegâne ilaçtır. Gülmek, toplumları mutlu olduklarına inandıran bir afyon gibidir. Tüm sinemalar, müzikler, kitle iletişim araçlarındaki her yayın, pahada tüketilebilecek her şey ve her fikir, toplumun yüzüne bir tebessüm oturtmak içindir. Düşünürlere göre bu mutluluk da sahtedir çünkü modern birey tatminsizdir ve bu gülücük bireyin gerçeği görmesini engellemektedir. Bergson'un da bahsettiği vicdan meselesinin üzerinde duran düşünürler, gülme pahasına bu kadar vicdanından ödün veren bir toplumun sürekli içinde yaşadığı çevrenin parodisini yaparak çoğunluk uğruna ötekini harcamakta olduğunu belirtirler (Adorno ve Horkheimer 2014, 189). Bunun yapılmasındaki amaç ise acıdan haz alacak arayışlara girerek arzulanana şeye kavuşulmasa dahi gülerek yoksunlukları görmezden gelmektir (Adorno ve Horkheimer 2014, 189-190).

Troller kimi zaman güldürmekte kimi zaman ise kızdırmaktadır. Fakat görünen odur ki eğer attıkları yem yutulursa kimi zaman gündemi dahi belirleyen kişiler olabilmektedirler. Bununla birlikte birilerinin kızması da başkaları ve troller için gülme sebebi olabilmektedir. Bir diğer husus da trollerin toplumun hemen hemen her kesiminden kişilere seslenmesiyle ve onlara yönelttikleri iletilerle yeni medya ortamında, sınıfsal farklılıkların neredeyse ortadan kalktığı iletişim süreçlerine dâhil olmalarıdır. Bu da akıllara Bakhtin'in karnavalını getirmektedir.

Karnaval ve Karnavalesk Kuram

Bakhtin gülmeye ilintili olarak gülmenin sadece vücudun üst kısmına ait olmayıp, tamamını etkisi altına aldığını söylemektedir. Ona göre gülme birey için bu yolculukta resmi dünyaya karşı kendi dünyasını, resmi kiliseye karşı kendi kilisesini ve resmi devlete karşı kendi devletini kurmaktadır (Bakhtin 2001, 108). Gülme kendine has doğası ile bireyi, toplumsal düzen koyucu ku-

rumların buyruklarından kurtararak, insanın alternatif bir gerçeklik geliştirmesine sebep olmaktadır ve bu gerçeklikte tüm bu kurallar anlamını yitirmektedir. Bakhtin, gülmenin bu evrensel niteliğinin en belirgin ve tutarlı şekilde görüldüğü yerin, karnavallar olduğunu söyler (2001, 108). Karnaval kavramı, Bakhtin'in edebi türleri indirgemeci ve şematik bir yaklaşımla ele aldığı eseri *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*'nda, romansal anlatının üç kök türünden biri olarak epik ve retorik ile beraber yer almaktadır (2004, 168). Yine Bakhtin'in dediğine göre karnaval türünü diğer türlerden farklı bir biçimde yarı ciddi-yarı komik yapılar meydana getirmektedir. Dolayısıyla karnaval kavramı, romana dışarıdan sirayet etmesiyle sosyal bir gerçeklik olduğu kadar, kuramsallaşmış haliyle romanın dışına taşan bir olgu olarak da dikkat çekicidir.

Bakhtin'in, özünü tanımladığı haliyle karnaval, yarı ciddi-yarı komik, kendine özgü dünya anlayışı olan, kudretli bir hayatı yaratan, dönüştürücü güce ve dayanıklı bir canlılığa sahip yapıdadır (2004, 166). Karnavallar, dünyanın tepetaklak edildiği, insanların normal düzeni tersine çevirdiği, oyunlar oynadığı, normalde saygı duyulan şeylerle dalga geçildiği, ayrıca gerek cinsel gerek şiddet içerikli eylemlerde bazı serbestliklerin tanındığı, belli dönemlerde ortaya konulan etkinliktir (Taylor 2014, 56). Siyasi erkin bir süreliğine yok olduğu, dini vecibelerin yerini aşırılıklara bıraktığı karnaval etkinlikleri, sıradan işleyen düzenin, aksi kurallarla değiştiği ve bunların toplumca kabul gördüğü bir periyottur. Karnavallarda güçlü ve hâkim olan bir süreliğine aşağılanmakta ve yerine normalde olmayacak kişiler layık görülmekte, norm dışı davranışlar ve gülme, karnavalın tamamına hâkim olmaktadır. Fakat karnaval tüm bunlarla beraber sadece topyekûn bir aşağılama eylemi değildir. Karnaval, yüksek ve aşağı, eril ve dişil, alaycı ve saldırgan birçok farklı sesin anlatımıdır aynı zamanda (Burke 2008, 77). Bu sebeple karnavallar ciddiyetle okunması gereken etkinliklerdir. Asla sadece başıboşluğun ve salt kahkahanın izahı değildir. Karnavaldaki her kahkahanın altında Bakhtin'in dediği gibi yarı ciddi bir yan yatar.

Karnavalın doğasından bahsedilmişken ne olduğunun da ortaya konulması gerekmektedir. Karnaval TDK sözlüğünde "Hristiyanların belli dönemlerde renkli, komik ve şaşkıncu kılıklara girerek yaptıkları şenlik ve eğlence dönemi" olarak tanımlansa da aslında karnavallara pek çok toplumda rastlamak mümkündür. Örneğin ülkemizde de hem geçmişte hem de günümüzde karnavalı anımsatan etkinliklerden bahsedilebilir. Bu çerçevede ilgili etkinliklere, seyirlik köy oyunlarını örnek vermek pek de yanlış olmayacaktır. Zira gerçekliğe alternatif bir uzam yaratan seyirlik köy oyunları da tıpkı karnaval-

lar gibi ritüelleştirilmiş olup belli bir zamanda belli bir süreyle gerçekleştirilmektedir. Ritüel halini alan oyunların yanında söz konusu etkinlikler, eğlence amacı doğrultusunda farklı zamanlarda da kurgulanabilir (Artun 1994). Öyle ki insanlar bu tip oyunlara izleyici kalamaz ve hatta izleyicilerin katılımıyla oyun gerçekleşir. Oyunda kostümler giyilir, herkes farklı bir kılığa ve kimliğe bürünür, izleyicilerin tepkisi oyunu yönlendirir. Ayrıca toplumun eksik yönleri oyunlarda işlenir, problem yarattığı düşünülen kişiler alaya alınır. (Artun t.y.). Bu yönleriyle seyirlik köy oyunlarıyla yarı ciddi-yarı komik olma özelliği gösteren karnavallar arasında birtakım benzerliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde, Türkmen ve Fedakâr tarafından Türk gölge oyunu olarak ifade edilen Karagöz oyunu da karnavalsı özellikler taşımaktadır (2009, 98). Söz konusu karnavalın soytarı olarak ise Karagöz karakteri belirmektedir (Smith 2004, 615).

Karnavalın özellikleri ile ilgili buraya kadar değinilen bileşenler dışında başka unsurlar da söz konusudur. Karnaval her ne kadar içerik olarak esnek bir yapı olsa da belli birtakım şartları taşımak durumundadır. Şimdiye kadar bahsedilenlerin dışında kalan karnavalın diğer özelliklerini, Bakhtin genel olarak şu şekilde belirtmiştir: Karnaval, sahnesi olmayan ve izleyici ile oyuncu arasında hiçbir fark gözetilmeyen bir gösteridir. Topluluk karnavali icra etmez, izlemez, onu yaşar. Bu açıdan karnaval herkesin bir şekilde katıldığı sürece karşılık gelir. Sıradan, yani karnaval dışı hayatın tüm kuralları askıya alınır. Hürmet, dindarlık, adabımuaşeret, diğer bir ifade ile toplumsal eşitsizliğin göstergesi olan şeylerin tümü ortadan kalkar. İnsanlar arası özgür ve samimi temas söz konusudur. Karnaval, karnaval dışı hayatın tüm toplumsal hiyerarşik ilişkilerin karşısına konulduğu, bireylerarası yeni bir karşılıklı iletişim tarzının olduğu yerlerdir. Kişi tüm sosyal konumu ve unvanlarından özgürleşerek karnaval dışında belki tuhaf görünecek edimlerde bulunur. Tuhaflık, insanın gizli saklı yanlarını açığa vurduğu, karnavala özgü bir anlayıştır. Karnavallarda, karnavala özgü uyumsuz birleşmeler yaşanır. Daha önce mesafe konmuş değerlere, düşüncelere, fenomenlere, özgür ve samimi bir tutumla yaklaşılır. Bilge ile aptal, kutsal ile dünyevi, yüce ile aşağı bir araya gelir ve birbirine bağlanır. Dine saygısızlık da karnavalın bileşenlerindedir. Müstehcenlik, kutsal metinlerin parodilere dönüştürülmesi, kutsal olanı küçük düşürme gibi davranışlar karnavalın geneline hâkim olur (Bakhtin 2004, 184-85).

Tüm bu bileşenler çerçevesinde karnaval için eşitlikçi, tuhaf ve sıra dışı demek mümkündür. Karnavalesk (karnavalsı) tür veya davranış da bu tip bileşenlerin sağlandığı bir ortamda sergilenir. Karnavalesk, karnavalın gerektir-

diğidir ve karnaval normallerinde gerçekleşmesi gereken, esnek, bir o kadar da kurallara dayanan ancak kuralsız gibi görünen bir tür ve edimler bütünüdür. Bu kuralsızlık, yani yapının ters dönüşümü, yapıya karşı anti-yapıya duyulan ihtiyaçtan doğmaktadır. Bu, yapı ve anti-yapı çatışmasında, zayıfların gücüne yer açılarak güç yapısının karşılığıyla tamamlanması gerektiğine inanılır (Taylor 2014, 58-59). Sebep olarak ise toplumun siyasi ve dini otoritenin baskısına karşı geliştirdiği direnci kırmak için bu tip organizasyonlarla enerjilerini boşaltmaları gösterilebilir. Karnavallar bu yönüyle egemenler açısından da işlevsel birer olgu gibi görülmektedir. Her ne kadar halk, krala öfkesini kussa da bunu kralın izin verdiği şartlarda yapmaktadır.

Günümüz toplumlarına baktığımızda, modernlik öncesi toplumların karnaval geleneği olan sürekliliğin anlık kopuşu, kuşkunun şenlikli bir şekilde ertelenmesinin adeta bir yaşam tarzına dönüştüğü görülmektedir (Bauman 2011, 286). Özellikle sosyal medya ortamlarının esnek ve anonim yapısı bu duruma izin vermektedir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla da tıpkı karnavallarda olduğu gibi krallar yerilir, soytarılar kral ilan edilir. İşin ilginç yanı ise bu durumun yılın belli bir dönemine değil, her gününe ve hatta her saatine yayılmış olmasıdır.

Trollük Kavramına Genel Bakış

"Trol" olarak adlandırılan kişiler, öncelikle çevrimiçi bireylerden meydana gelmektedir. Yapılan "trolleme" eylemi ise trol bireyin, diğer grup üyelerine yem atma ve kışkırtma yoluyla genellikle onları verimsiz argümanlara çekecek ve belirtilen amaçlardan uzaklaştırıp dikkat dağıtarak gerçekleştirdiği bir edimdir (Bishop 2012, 2). Diğer bir ifade ile troller en basit anlamıyla "düzen bozuculardır". Yalnız mevcut düzene müdahale rastgele değil, belli planlar çerçevesinde gerçekleştirilir. Fakat bunlardan bahsetmeden önce trol teriminin kökenine bakmak yerinde olacaktır.

Trol terimi, geçmişi sosyal ağlar kadar eski olsa da 2011 yılından beri yaygın olarak kullanılmaktadır (Bishop 2012, 2). Trollük görece yeni bir kavram olmasına rağmen dijital platformlarda çok da iyi bir ünü yoktur. Zira trollük iki siber zorbalıktan biri olarak kabul edilmektedir (Virkar 2014, 34). Tüm bunlarla birlikte trollerin olumsuz bir biçimde nitelenmesi 2011 yılından daha eskiye uzanmaktadır. Çünkü gerçek anlamda edebiyat ve mitolojideki troller, günümüz çevrimiçi trollerine esin kaynağı olan yaratıklardır. Günümüz trollerini anlamak için bu yaratıkları da anlamamız gerekmektedir. İskandinav mitolojisinde tanrıların en büyük düşmanı olan "iontunn" denen devler, ka-

dim, korkunç, çirkin ve kötü niyetli yaratıklardır ve bu yaratıklar aynı zamanda trol olarak adlandırılmaktadır (Page 2009, 12). Bu sebeple dijital platformdaki trollere, trol adı boşuna verilmemiştir. Zira troller dijital ortamda da tıpkı mitlerdeki gibi hoş karşılanmayan, kötü olduğuna inanılan kişilerdir. Fakat sadece sevilmeyen olmak trollük için yeterli değildir. Çünkü dijital trollerin genellikle zeki, entelektüel birikime sahip ve sokak jargonuna hâkim kişiler olduğu da ifade edilmektedir (Özsoy 2015: 573). Bunlara ek olarak troller aynı zamanda cümbüşü ve eşek şakalarını seven kaba “yaratıklardır” (Manguel ve Guadalupe 2007, 122). Bu sebeple internette sürekli eğlence ve curcuna arayışında olan bu kullanıcılara, mitlerdeki bahsi geçen varlıklara benzetilerek trol adı verildiği düşünülebilir.

Eğlence ve karmaşa, trolün arayışta olduğu şeylerdir. Fakat trolün temel motivasyonları bu saydıklarımızdan daha kapsamlıdır. Shachaf ve Hara’ya göre bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Can sıkıntısı, dikkat çekme ve intikam: Can sıkıntısı trollerin en büyük motivasyon kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca daha önce haksızlığa uğradığını düşündüğü, engellendiği ortamlarda bozgunculuk yapmak da diğer motivasyonları olarak belirlemektedir.

Eğlence: Troller her şeyden önce trollüğü eğlence için yaparlar. Attığı yemin yutulması ve kullanıcıları istediği yöne çekebilmek, trolü eğlendirmektedir.

Topluluğa ve diğer insanlara zarar verme: Trollerin olumsuz motivasyonlarından bir konuda, insanları kışkırtarak ve sağduyunun aksine hareket ederek topluluğu kızıştırırlar (Shachaf ve Hara 2010, 365-66).

Troller yukarıda değinilen motivasyonlarla “trolleme” eylemini gerçekleştirmektedir. Tüm bu motivasyonlar trollerin özelliklerine göre farklılık gösterse de trollerin temelde dört özelliği paylaştığı ifade edilebilir. Trollerin paylaştığı söz konusu özellikler Hardaker’a göre aşağıdaki gibidir:

Aldatma: Troller, kimliklerini gizleyerek sosyal ağlarda hareket eder.

Saldırganlık: Troller, yönlendirici, kötü niyetli davranışlarla dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Parçalama: Troller, Gereksiz tekrarlar, anlamsız ve alakasız iletilerle kullanıcıları kışkırtmaya ve bağlamdan uzaklaştırmaya çalışır.

Başarı: Troller, ne kadar geri dönüş alırlarsa o kadar başarılı olduklarını düşünür (Hardaker 2010, 225-236).

Troller söz konusu özellikleri taşıyarak dikkat çekmek, konudan saptırma ve geri dönüş almak gibi amaçlarla hareket ederler. Elbette, troller bunu yaparken yazıyı ve genellikle yazıyla desteklenmiş görselleri kullanmaktadır. Bu sebeple dil, lisan ve retorik olarak trol için önem arz etmektedir. Trol öyle bir dil kullanmalıdır ki tepki görmeli ve o konuyu inceleyen herkesin dikkatini çekmelidir. Bu sebeple Özsoy'a göre troller kışkırtıcı, küfürlü, cinsiyetçi, ırkçı, tahrik edici ve yıkıcı bir dili tercih etmektedirler (2015, 537). Rahatsız edici dil kullanımı, konunun takipçileri tarafından hayret ve öfkeyle karşılandığında trol dikkate alınmış olur ve ardından etkileşim ve takip başlar. Hatta bazı durumlarda troller etkileşimi arttırdığı için yöneticiler tarafından engellenmemektedir (Shachaf ve Hara 2010, 359). Ancak varlıklarıyla da kimi zaman o sosyal ağdaki güveni zedelemektedirler. Zira trol sahte kimliklerle sosyal ağda yer alırken, paylaştığı iletiler ortamda bir trol olduğu şüphesi uyandırırsa kullanıcıların o sosyal ağa olan güvenleri de kırılmış olur (Dahlberg 2001). Bu sebeple sosyal ağ yöneticileri için troller, etkileşimi arttırdığı için faydalı, güveni sarstığı için ise aynı zamanda zararlı kişilerdir. Ancak bazı durumlarda trollerin varlığından rahatsızlık duymak bir yana, trollerin güldüren yanlarıyla onlardan memnun olan kullanıcılar dahi vardır. Dolayısıyla troller ortak bir görünüm sergilememekte olup farklı şekillerde kategorize edilebilmektedir (Binark vd. 2015). Öyle ki Bishop'a göre amaçları doğrultusunda trollük edimini genel olarak eğlence trollüğü ve kışkırtıcı trollük olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu çerçevede eğlence trollüğündeki amaç "yeni medya ortamında bulunan bireyler arasında bağ kurmak ve bu bağ güçlendirmek" iken *kışkırtıcı* trollükteki temel gaye "yeni medya ortamında bulunan bireylerin arasında var olan bağ *yıkıp tahrip etmek*" olarak belirmektedir (Karataş ve Binark 2016, 434). Bir başka yaklaşıma göre trol iletilerini mizahi ve siyasi olarak ikiye ayırmak mümkündür. İlgili bakış doğrultusunda siyasi trol iletileri mizahi trol iletilerinden siyasi ve ekonomik çıkar amacı gütmeleriyle ayrılmaktadır (Binark vd. 2015:138). Söz konusu kategoriler dışında yine Bishop, trol türlerini karakterlerine göre dört ana başlık ve on iki alt başlık altında incelemektedir. Bunlardan ilki olan "Kinciler" (Haters), kimseye faydası olmayan olayları kışkırtarak troller. Dört kola ayrılan "Kinciler", intikam duygusuyla hareket eden "E-İntikamcılar" (E-Venger), yıkıcı güdülerle hareket eden, insanların "gerçeği" keşfetmelerine yardım etmek amacıyla onları şaşkınlığa sürükleyebilecek olan "İkona Kırıcılar" (Iconoclast) ve kendi hastalıklı eğlencesi için diğer insanlara zarar vererek zevk

alan “Küstahlardan” (Snert) meydana gelmektedir. Bir diğer ana tür olan ve başkalarını kışkırtmak suretiyle dikkat çekmeye çalışan “Maskaralar” (Lolcows) da üç alt gruba ayrılmaktadır: düzen sağlama gayreti üzerinden dünya görüşlerini desteklemek için başkalarının hoşuna gidecek şeyleri paylaşarak trolleyen “Koca Adam” (Big Man), kaynağını ölüm duygusundan alıp kendini değersiz göstererek insanlarda empati duygusu uyandırmak isteyen “Karamsarlar” (Ripper), başkalarında güven duygusu uyandırarak onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan “İstismarcılar” (Chatroom Bob) olarak. Bir diğer ana trol türü ise “Boş Konuşanlardır” (Bzzzters). Bu tür de insanları korkularıyla yüzleştirerek yaşamın güzel yönlerini görmeleri için trolleyen “Duyarlılar” (MHBFY Jenny), faydalı içerikler ürettiği inancını taşıyan “Sihirbazlar” (Wizard), kendileri dışında başkalarının da sosyalleşmesinde rol oynamaya çalışan “Flörtözler” (Flirt) olmak üzere üç alt türe ayrılır. Son ana tür olan ve kışkırtıcı iletilerini paylaşmak için pusuda en uygun zamanı bekleyen “İzleyiciler” (Eyeballs) ise sırf gözetleme güdüsüyle hareket eden “Meraklılar” (Lurker), eğlence uğruna her şeyi yapabilecek “Troller” (Troll) ve uzun zaman geçirdiği platformlarda yeni gelenleri trolleyen “Kıdemliler” (Elder) olmak üzere üç dala ayrılır (Bishop 2014, 3).

Trollerin karakterleriyle beraber nasıl hareket ettiği de bir diğer önemli konudur. Bu sebeple trollerin stratejilerine değinmek gerekmektedir. Troller, trolleme eylemine başlarken nasıl ki belli bir amaçları varsa o amaca ulaşmak için de belli stratejileri takip etmektedir. Trollemenin başarılı olması için eylem her ne kadar alelade bir iş yapılmış gibi görünse de aslında sistemli bir arka plana sahiptir. Bu stratejileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

Konudan sapmak: Trol, katıldığı forum ve konularda, konuşmanın gidişatına dâhil olur, farklı yönlerde çeker, bağlamdan uzaklaştırır.

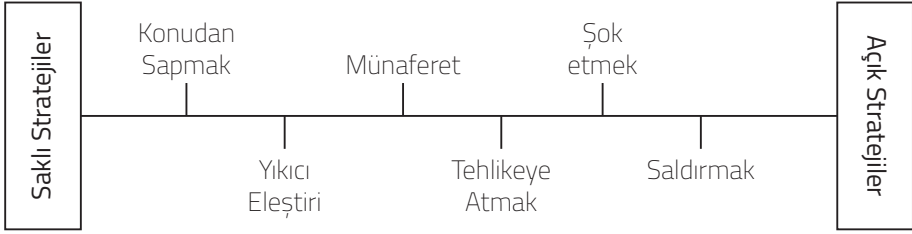
Yıkıcı eleştirisi: Trol bu safhada karşı tarafı suçlar ve düşmanca eleştirir.

Münaferet (Birbirinden nefret etmek, karşılıklı huzursuzluk): Trol, grubun hassasiyetlerini gruba karşı kullanır.

Tehlikeye atmak: Trol bu adımda, başkalarının takip etmesi için bile bile yanlış bilgi veya kötü örnek oluşturacak içerikler yayınlamaktadır.

Şok etmek: Trol, dikkat çekmek için din, ölüm, politika, insan hakları, hayvan refahı gibi konularda rahatsızlık verici mesajlar yayınlamaktadır.

Saldırmak: Trol, diğer kullanıcılara açık ve kasıtlı olarak saldırır (Hardaker 2013, 69-78).

Şekil 1. Trollerin izlediği stratejiler

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere troller, saldırılarını bariz bir şekilde yönettiklerinde, açık stratejileri tercih etmekte ve bu adımları sondan başa doğru takip etmektedir. Eğer troller, saldırısını daha sessiz ve gizlilik altında gerçekleştirmek isterse de bu adımları baştan sona doğru izlemektedir. Sonuç itibarıyla troller rastgele hareket etmez, belli yollar doğrultusunda trolleme eylemini gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla trol iletiler çoğunlukla ciddiye alınmaya değer olmasa da trolleme ciddi bir iştir.

“Trol” ve “trollük” kavramları henüz yakın bir zamanda araştırmacıların ilgisini çekmiş olmakla birlikte yerli literatürde de konuya yönelik ciddi çalışmaların gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde trollerin genellikle mizahi ve siyasi olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmekte olduğu fark edilir. Bu çerçevede “Digital Populism: Trolls and Political Polarization of Twitter in Turkey” (Dijital Popülizm: Türkiye’de Twitter Trolleri ve Siyasi Kutuplaşma) (Bulut ve Yörük 2017), “Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri ‘Caps’ler” (Karataş ve Binark 2016), “Siyasi Trollük Örneği Olarak Aktroller” (Saka 2016), “Türkiye’de Twitter’da Trol Kültürü” (Binark vd. 2015), “Dijital Dünyanın Yeni Gerçeği: Troller” (Mercimek vd. 2015), “Tweeting Political Fear: Trolls in Turkey” (Korku Politikası ve Türkiye’de Twitter Trolleri) (Özsoy 2015) gibi çalışmalar dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada ise önceki araştırmalardan farklı olarak Bakhtin’in ortaya koyduğu karnavalın temel özelliklerinden hareketle sosyal medya ortamlarından biri olan Ekşi Sözlük ele alınmıştır. Sözlük, yapısı itibarıyla karnavalesk bir alan olma niteliği taşıdığından bu ortamda bulunan mizahi troller ise karnaval aktörleri olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki aşağıda belirtildiği gibi Ekşi Sözlük’ün birtakım özelliklerinin karnavalın özellikleri ile uyuşmakta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Ekşi Sözlük ortamındaki mizahi troller de Bakhtin’in tanımladığı karnaval aktörleri çerçevesinde ele alındığında, benzer nitelikler ortaya çıkmaktadır.

Troller dinden cinselliğe, siyasetten toplumsal kabullere kadar çok daha geniş bir yelpazede kışkırtıcı ancak mizahi içerikler üreterek ötekileri tahrik etmektedir. Mizahın bir silaha dönüştüğü bu tuhaf, uygunsuz ve hatta kaba saldırılar temelde gülünç bir alaşağı etme ve içi boşaltma girişimi olarak belirlir. Zira Bakhtin'in de belirttiği gibi kaba bir temas mıknaatı olan gülme "kabalık demektir; kabalık da yumruklaşmaya yol açabilir. Temelde bu, alaşağı etmedir; yani bir nesnenin mesafelendirilmiş düzlemde çekip çıkarılması, epik mesafenin yok edilmesi, genelde de mesafelendirilmiş düzleme bir saldırı ve bu düzlemin yıkılması demektir." Diğer bir ifade ile troller gülme ile nesnelere yönelik mesafeyi ortadan kaldırırken gülmenin bizzat kendisi hiyerarşi giysisini de soyup atmaktadır. Öyle ki "gülmenin düzleminde, kişi tüm nesnelere etrafında saygısızca dolanırken (...) komik bir koparıp parçalama operasyonu" da gerçekleşmiş olur (Bakhtin 2001, 189).

Karataş ve Binark (2016, 435) ile Özsoy'un (2015) Twitter trollerine yönelik yapmış oldukları tespitler burası için de geçerlidir. Bu çerçevede Ekşi Sözlük trolleri de mizahın beslediği yaratıcı bir dil kullanmakta, sözcük oyunlarına başvurmakta ve entelektüel birikimlerine rağmen sokak jargonunu tercih etmektedir. Trollerin dil konusunda bu bilinçli tercihi ise oyunların oynandığı ve hiyerarşinin tepetaklak edildiği karnavalları ve Bakhtin'in övgüye, dalkavukluğa, riyakârlığa karşı çıkan, sövgü ve kaba sözcüklerle iktidarı aşağılayan "gülünç hakikat" olarak betimlediği Orta Çağ soytarlarını anımsatmaktadır (2001, 112).

Trollerin kaba, gülünç ve küçük düşüren saldırıları epik mesafeyi yok ederek aynı zamanda özgürleştirici bir mahiyet kazanabilmektedir. Söz konusu özgürlük "kabaca küçük düşürme, dünyanın ve dünya görüşlerinin yüce boyutlarını altüst etme özgürlüğü" olarak belirirken "bu özel ve komik laubaliliğe şiddetli bir sorgulama ruhu" da eşlik eder (Bakhtin 2001, 191). Böylece troller daha önce mesafe konmuş değer, düşünce ve fenomenlerin üzerine tekrar ancak mesafesizce düşünmenin yolunu açabilmektedir.

Bakhtin'in karnaval yaklaşımı doğrultusunda incelenen Ekşi Sözlük ortamı ve Ekşi Sözlük trolleri de karnavallar ile benzer nitelikler taşımaktadır. Karnavalda izleyici ve oyuncu ayrımının olmaması, Ekşi Sözlük'ün internetteki her ziyaretçinin izlemesine açık olup bünyesindeki yazarların tümünün içerik üretmesiyle meydana gelen bir ortam olma özelliğiyle benzeşmektedir. Bu özellik bağlamında troller çeşitli konularda tahrik edici içerikler hazırlarken diğer yazarlar da sürece bir şekilde dâhil olmaktadır. Öyle ki bu dâhil olma süreci trolü daha da beslemektedir. Bununla beraber, karnavalın

"kuralların askıya alınması" özelliğiyle benzerlik gösteren Ekşi Sözlük'te tuhaf davranışların garipsenmeyerek kabul edilebilir olması, trollerin Ekşi Sözlük'te toplumsal açıdan tabu olarak görülen pek çok konuda kışkırtıcı, saldırgan ve kural tanımaz bir biçimde iletiler hazırlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Karnavalın bir başka özelliği olan hiyerarşik ilişkilerin ters yüz edilmesi durumu Ekşi Sözlük için de geçerlidir. Toplumsal eşitsizliğin göstergesi olan hiçbir unsura Ekşi Sözlük'te de rastlanılmaz. Herkes sadece rumuzlardan ibaret olup bu ortamda hiyerarşi ve hiyerarşik ilişkiler de saldırılara açıktır. Bu sebeple sözlük ortamında troller, takma isimleriyle /rumuzlarıyla kışkırtıcı ve saldırgan iletilerinde mizahı adeta bir silah gibi kullanarak her türlü hiyerarşiyi ve hiyerarşik ilişkileri kabaca küçük düşürmekte, onların içini boşaltmaktadır. Karnavalın özelliği olan, uyumsuz birleşmeler ve dünyevi ile yücenin bir araya gelmesi durumunda olduğu gibi, Ekşi Sözlük de tabu olarak görülen pek çok konu veya mesafe konulan nesnelere hakkında birçok kuralın askıya alınarak ifade edilebildiği bir ortam sunmaktadır. Böyle bir ortam hem çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen saldırılarla mesafenin ortadan kaldırılmasına hem de mesafesizleşen kutsal, nesne, kişi, fenomen vb. unsurların daha samimi ve özgür bir tavırla ele alınıp sorgulanmasına imkân tanır. Ekşi Sözlük'te troller yıkıcı mizahları aracılığıyla nesnelere karşı epik mesafeyi ortadan kaldırmakta, böylece daha önce belli bir mesafe ile yaklaşılabilen nesnelere daha özgür yaklaşabilmenin yolunu açmaktadır. Ayrıca kutsalın alaşağı edildiği karnavallar gibi kutsal ve yüce olan ne varsa doğası gereği Ekşi Sözlük'te yerlebilmektedir. Öyle ki sözlük kendisini dahi "Kutsal Bilgi Kaynağı" olarak tanımlarken "ekşi sözlük" başlığı altında sözlüğün bizzat yazarlar tarafından tiye alındığı iletilere rastlamak mümkündür. Bu çerçevede Ekşi Sözlük trollerin saldırgan ve kimi zaman müstehcen iletileri, ulvi dünya görüşlerini alaşağı etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak Ekşi Sözlük sosyal ağında troller tarafından açılmış "...asıl amacı" başlıkları çerçevesinde içerik analizine başvurulmuştur. İçerik analizinin tercih edilmesinin sebebi, yöntemin, iletişim metninin içeriğini toplamaya ve analiz etmeye yardımcı bir yapıda oluşudur (Neuman 2017, 466). Bu doğrultuda *entry*lerin ön okuması sonucunda ulaşılan nicel veriler sınıflandırılmıştır. Ardından her bir *entry* için nitel okumaya gidilerek karşılaşılan troller ve aldıkları tepkiler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yarı ciddi-yarı komik olan Ekşi Sözlük'ün sunduğu karnavalesk ortam içerisinde trol iletilerin ne gibi mesajlar taşıdığı ve diğer yazarların bunları gülünç

bulup bulmadığı, dolayısıyla karnavala bakış açıları bu veriler doğrultusunda irdelenmiştir.

Literatür incelendiğinde görece yeni bir konu olan trollüğe dair alanda kısıtlı sayıda araştırma bulunduğu görülmüştür. Bu çerçevede internet trollerini ele alan bu araştırmanın temel önemi ise alanda yeni yeni dikkat çekmeye başlayan trol kavramını, içinde yer aldıkları Ekşi Sözlük dijital karnaval ortamında değerlendirerek ele almasıdır.

Çalışmanın araştırma evrenini sosyal medyadaki trol kullanıcıların iletileri oluşturmaktadır. Zaman ve mali kısıtlar sebebiyle çevrimiçi internet sözlüğü olan Ekşi Sözlük'te yüz elli üzeri ileti girilmiş olan ve başlığı açan trolün *entry*sini silerek kaçmadığı "...asıl amacı" başlıkları araştırma örneklemleri olarak belirlenmiştir. Sosyal medya platformları arasında Ekşi Sözlük'ün seçilmiş olması ise Sözlük'ün karnavalesk yapısıyla trollere daha fazla hareket alanı sağladığı varsayımına dayanmaktadır. Her şeyden önce Facebook, Twitter gibi diğer platformlardan farklı olarak söz konusu ortamda her yazarın kendi ismi yerine farklı rumuzlar kullandığı görülmektedir. Her ne kadar Facebook ve Twitter gibi ortamlarda kullanıcıların kendi kimliklerini gizlemeleri mümkün olsa da Ekşi Sözlük'te "her" kullanıcının anonim olması, araştırmanın amacına daha elverişli bir ortam sunmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu platform, Twitter'dan farklı olarak kullanıcıları belirli bir kelime sayısı ile sınırlandırmamakta bu yönüyle incelenecek içerik açısından daha zengin malzemeler sunmaktadır. Ayrıca hem Twitter'da hem de Facebook'ta veya Instagram gibi diğer sosyal platformlarda kullanıcılar hesaplarını diğer kullanıcılara kapatabilirken Ekşi Sözlük'te yazarların iletileri ve profil sayfaları herkese açıktır. Tüm bu nedenlerden dolayı trolleri dijital karnavalların birer aktörü olarak ele alan çalışmada Ekşi Sözlük'e odaklanılmıştır. Bu çerçevede çalışmada trollerin sıklıkla tercih ettiği "...asıl amacı" başlıklarının incelenmesi uygun görülmüştür. Zira "...asıl amacı" başlıkları farklı skalalarda troller için daha açık, anlaşılabilir ve daha çeşitli alanlarda bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra etik kaygılar sebebiyle yazarların kendi rumuzları yerine "yazar" tanımlaması kullanılmıştır.

Mali ve zaman kısıtları nedeniyle çalışmada Ekşi Sözlük çevrimiçi katılımcı sözlüğünde yüz elli üzerinde *entry* girilmiş olan ve trolün başlığı açtıktan sonra kaçmadığı "...asıl amacı" başlıklarına odaklanılmış olması çalışmanın en önemli sınırlılığını oluşturur. Bu çerçevede araştırmanın kendinden sonra gerçekleşecek olan, daha geniş örneklemin dâhil edildiği ve diğer platformları konu alan araştırmalara ışık tutması umulmaktadır.

Eksi Sözlük Trolleri'nin "Asıl Amacı"

Tablo 1'de görülen, Yazar 1 tarafından 28 Mayıs 2015 tarihinde açılmış olan "1+1 evde oturan kızın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 51726091 numarasıyla aynı yazar tarafından "aklıma değişik şeyler getiren amaç. 4+2 ev dururken afedersiniz 1+1 evde oturmak bir bayana yakışmıyor" şeklinde yazılmıştır.¹ Başlığın altında ise 444 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların altı tanesi (yüzde 1,35) olumlu ve 23 tanesi (yüzde 5,19) esprili olumlu olmak üzere toplamda yüzde 6,53'ü olumlu dönüşten oluşmaktadır. 175 tane (yüzde 39,41) *entry*de olumsuz dönüş yapılırken, 33 tanesinde (yüzde 7,43) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, böylece toplamda yüzde 46,85 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 160 adet (yüzde 36,04) *entry* nötr, 47 adet (yüzde 10,58) *entry* esprili nötr olmak üzere toplamda yüzde 46,62 oranında nötr *entry* girilmiştir.

Entry Metni	aklıma değişik şeyler getiren amaç. 4+2 ev dururken afedersiniz 1+1 evde oturmak bir bayana yakışmıyor.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	6	23	175	33	160	47	444
	%1,35	%5,19	%39,41	%7,43	%36,04	%10,58	%100
	%6,53		%46,85		%46,62		%100

Tablo 1. Yazar 1'in 28 Mayıs 2015'te Açtığı "1+1 evde oturan kızın asıl amacı" (No: 51726091) Başlığına Ait Veriler

Trol bu *entry*de, "bayan" diyerek cinselliğinden soyutladığı kadını, "geniş aile evi" olarak nitelendirilebilecek 4+2 evde aile yanında oturmama iması üzerinden 1+1 evde, diğer bir ifade ile tek başına yaşaması çerçevesinde ele almaktadır. Trol "afedersiniz" sözcüğüyle 1+1 evde bir kadının yaşamasını sanki bir utanç meselesiymiş gibi betimlemesinin yanında "aklıma değişik şeyler getiren amaç" söylemiyle de söz konusu kadının cinselliğini yaşama ihtimaline göndermede bulunmaktadır. 1+1 evde yaşayan kadın, sanki içselleştirmiş gibi davrandığı normlara uymadığı gerekçesiyle trol tarafından hakarete uğramaktadır. Trol burada, grubun, kadına karşı duyduğu hassasiyetlerine saldırarak kadının yaşantısına müdahale edici söylemleriyle grubu kışkırtmaya çalışmaktadır. İzlenen geri dönüşlere göre de amacına ulaştığı görülmektedir. "1+1 evde oturmak" ile "kadın olmak" bağımsız unsurları arasında ilişki kurulan trol, mizahını uyumsuzluk kuramı doğrultusunda şekillendirmektedir.

•••

1 Tüm *entry*ler yazım yanlışları korunarak özgün haliyle aktarılmıştır.

Başlıktaki *entry*lerin tamamının okunup içeriğine göre gruplandırılması sonucu, trolün ortaya attığı fikri olumlu bulan diğer yazarların *entry*lerinin yüzde 6,53'e vardığı tespit edilmiştir. Bunlar trolün ilk *entry*sine katkıda bulunan ve tartışmanın ateşi söndüğünde tekrar yakan diğer trol *entry*lerinden meydana gelmektedir. Öyle ki tartışma diğer trollerin de katkılarıyla -incelenen tarih itibariyle- 13 Ağustos 2018 tarihine kadar devam etmiş bulunmaktadır. *Entry*deki yemi yutarak öfkeyle yaklaşan yazarlar *entry*lerinde yüzde 46,85 oranında, bu saldırıya tepki göstermiş ve çoğunlukla eril söylemden ve 1+1 evde tek başına yaşayan kadına karşı yaratılmaya çalışılan imajdan şikâyet etmiştir. Bu *entry*lerden yüzde 7,43'ünde esprili bir dil kullanılırken yüzde 39,41'nde trol saldırıya sert tepki gösterilmiştir. Nötr yaklaşanlar ise çoğunlukla kadının, daha az kira vermek, daha kolay temizlik yapmak gibi nedenlerle 1+1 evde yaşamasına rasyonel açıklamalar getirmeye çalışmışlardır. Bu yazarların *entry*leri ise incelenen *entry*lerin yüzde 46,62'sini oluşturmaktadır. Trol saldırı bu kitleyi rahatsız etmemiş, tam aksine onlara ifade alanı açmıştır. Bu *entry*lerden de yüzde 10,58'inde esprili bir dil kullanılırken yüzde 36,04'ünde sıradan bir anlatım biçimi tercih edilmiş ve soğukkanlı davranılmıştır. Fakat yine de yüzde 6,53'lük bir kısım *entry*nin yazarı, bu duruma aksi yaklaşan yazarları etkileyerek yüzde 46,85 oranında olumsuz geri dönüşte bulunmalarını sağlamıştır. Bu da bir avuç trol karşısında sinirlenen yüzlerce insan anlamına gelmektedir.

Bununla birlikte *entry*lerin yüzde 23,2'ü ortaya atılan fikri cevaplarken espriyile yanıt vermeyi tercih etmiştir. Bunlardan yüzde 5,19'unda tamamen sağduyu ve vicdandan bağımsız esprilerle trollemeye katkıda bulunulmuştur. Bunu fazla garip karşılamayan yüzde 46,62'lik nötr *entry*nin yanı sıra konuya esprili yaklaşan yüzde 10,58'lik kullanıcı *entry*si, karnavalesk ortamı bir şekilde beslemiştir. Konuya karşı hassasiyet içeren yüzde 39,41'lik *entry* karnavala katılmayı kesinlikle reddetmiş yazarlara ait olup, yüzde 7,43'lük esprili olumsuz cevap içeren *entry* ise karnaval dilini kullanarak konuya eleştiri getiren yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Sonuç itibariyle trolleme, *entry*lerin yüzde 46,85'inde olumsuz karşılanmış, yani katılımcıların hemen hemen yarısını rahatsız ederek başarılı olmuştur.

Yazar 2 tarafından 27 Nisan 2018 tarihinde açılmış olan "çaylaklara mesaj alımını açan yazarın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 76392638 numarasıyla aynı yazar tarafından Tablo 2'de de görüldüğü şekliyle yazılmıştır. Başlığın altında 368 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların 15 tanesi (yüzde 4,08) olumlu, 27 tanesi (yüzde 7,34) esprili olumlu, toplamda yüzde 11,41'ü olumlu dönüş-

ten oluşmaktadır. 136 *entry*de (yüzde 36,95) olumsuz dönüş yapılırken 11 tanesinde (yüzde 2,99) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 39,94 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 136 adet (yüzde 36,95) *entry*de nötr dönüş yapılırken 43 adet (yüzde 11,69) esprili nötr *entry* girilmiş, toplamda ise yüzde 48,65 oranında nötr *entry* girilmiştir.

Entry Metni	kimse kusura bakmasın ben bunda hiç iyi niyet görmüyorum. elit bir yazar, fakir bir çaylakla ne paylaşabilir? neyi konuşup neyi tartışabilir? cidden merak ediyorum, benim bilmediğim bir mevzu mu var, bir film mi dönüyor nedir yani? benim gözümde hepsi eşit derecede değersizdir.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	15	27	136	11	136	43	368
	%4,08	%7,34	%36,95	%2,99	%36,95	%11,69	%100
	%11,41		%39,94		%48,65		%100

Tablo 2. Yazar 2'nin 27 Nisan 2018'de Açtığı "çaylaklara mesaj alımını açan yazarın asıl amacı" (No: 76392638) Başlığına Ait Veriler

Çaylak üyelerin, yazarlara mesaj gönderebilmesi Ekşi Sözlük'ün yeni geliştirilmiş özelliklerinden biridir. Daha önceleri sadece yazarlar kendi arasında mesajlaşabilirken artık çaylak -yani henüz yazar olmamış, yazar olmayı bekleyen- üyeler de yazarlara mesaj gönderip alabilmektedir. Bu duruma da trol yazar, çaylak üyeleri küçümseyerek bir yazarla çaylağın paylaşacak bir şeyi olamayacağı yorumunu getirmiştir. *Entry*de çaylaklarla mesajlaşılmasında "hiç iyi niyet göremiyorum" diyen trol, yazarların, çaylaklardan ancak faydalanabileceği bir şeyi olduğu takdirde mesajlaşabileceğini, dolayısıyla bu durumu gereksiz bulduğunu belirtmektedir. Ayrıca "gözümde hepsi eşit derecede değersizdir" diyerek çaylaklara saldıran trol, mizahını üstünlük kuramı doğrultusunda şekillendirmektedir.

Bu durumun sözlükteki başka birtakım hassasiyetleri harekete geçirdiği görülmektedir. Trole olumlu dönüş yapan *entry*lerin oranı 11,41 iken, olumsuz dönüş yapan *entry*lerin oranı yüzde 39,94'tür. Bu *entry*den rahatsızlık duymayıp cevaplarıyla trolü besleyen yazarların *entry*leri ise yüzde 48,65 oranındadır. Bu yüzde 48,65 oranındaki *entry*ler "çaylak yazarlarla mesajlaşılmasının asıl amacını" kendilerince anlatmaya çalışırken başlığın da yukarı çıkmasına yardımcı olmuştur. Fakat yüzde 39,94 oranında *entry*nin yazarı bu konuda öfkesini kusarak trolün attığı yeme yakalanmıştır. Bu duruma sadece yüzde

2,99 oranındaki *entry*nin sahibi esprili tepki gösterirken yüzde 36,95 oranında *entry* salt öfke içermektedir. Bu başlıkta olumsuz görüş belirten yazarların karnaval diline diğer başlıktakinden daha az katıldığı görülmektedir. “çaylak yazarlara mesaj alımının açılmasına” duyulan hassasiyetin, “1+1 evde oturan kıza” gösterilen hassasiyetten daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi ise her yazarın, platforma ilk üye olduklarında yaşadıkları çaylaklık süreci nedeniyle Freud ve Bergson’dan aktarıldığı gibi özneye aralarına mesafe koyamamaları ve duygusal düşünceleriyle ilintilidir. Dolayısıyla yazarlar trol iletiyi komik bulmayarak gülünen özneyi duygusal bileşenlerle değerlendirmişlerdir.

Bununla beraber ilgili başlık, “1+1 evde oturan kız” başlığına girilenden daha fazla olumlu görüş barındırmakta ve bu tip fikir beyan edenlerin oranı da diğer başlığa göre oldukça fazlalık göstermektedir. Olumlu tepki gösteren *entry*ler yüzde 4,08 ve esprili olumlu tepki gösteren *entry*ler yüzde 7,34 oranındadır. Tepki gösterenlerin en büyük gerekçesi, yazarların, incelenen *entry*ler doğrultusunda çaylak üyelerden küfürlü mesajlar almalarıdır. Bu da çaylak statüsüyle aralarına mesafe koymalarına ve yüzde 7,34 gibi yüksek bir oranda esprili bir tarzda trol söyleme katılmalarına sebep olmuştur. Konuya esprili olumlu yaklaşan yazarlar tarafından girilmiş olan yüzde 7,34’lük *entry*, nötr katılımcıları da harekete geçirerek karnavalın devamlılığının sağlanmasına yardımcı olmuştur. 21 Şubat 2019 tarihine kadar *entry* girilen başlık, en çok da bu mesajlara gösterilen tepkilerle ayakta kalmıştır.

Tablo 3’te görülen, Yazar 3 tarafından 9 Mart 2015 tarihinde açılmış olan “şort giyen erkeğin asıl amacı” isimli başlığa ilk *entry* 49730885 numarasıyla aynı yazar tarafından “spor yapmak, rahat takılmak falan değildir kendinizi kandırmayın. Altına don giymeden t*şaklarını yayıp, frikikler saçmak karşı cinsi tahrik ve teşrik-i mesaiye girer” şeklinde yazılmıştır. Başlığa 212 adet *entry* girilmiştir. Bunların 25 tanesi (yüzde 11,79) olumlu, beş tanesi (yüzde 2,36) esprili olumlu olmak üzere toplamda yüzde 14,16’sı olumlu dönüşten oluşmaktadır. 46 tane (yüzde 21,69) *entry*de olumsuz dönüş yapılırken, dört tanesinde (yüzde 1,89) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 23,58’lik olumsuz dönüş alınmıştır. 70 *entry*de (yüzde 33,02) nötr dönüş yapılırken, 62 adet (yüzde 29,25) esprili nötr *entry* yazılmış, yazarlar toplamda ise yüzde 62,26 oranında nötr *entry* ile katkı sağlamıştır.

Entry Metni	spor yapmak, rahat takılmak falan değildir kendinizi kandırmayın. altına don giymeden t*şaklarını yayıp, frikikler saçmak karşı cinsi tahrik ve teşrik-i mesaiye girer.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	25	5	46	4	70	62	212
	%11,79	%2,36	21,69	%1,89	%33,02	%29,25	%100
	%14,16		%23,58		%62,26		%100

Tablo 3. Yazar 3'ün 9 Mart 2015'te Açtığı "şort giyen erkeğin asıl amacı" (No: 49730885) Başlığına Ait Veriler

Ekşi Sözlük'te "...asıl amacı" başlıklarını incelediğimizde, yüz elli *entry*nin altında kalmış olan pek çok başlık da dikkat çekmektedir. Bunların çoğu "...kadının asıl amacı" veya "...kızın asıl amacı" şeklinde olduğu için erkeklere ithafen açılmış bir başlığın daha farklı tepkiler aldığı görülmektedir. Bu durum tablodan da izlenebilmektedir. Öncelikle yazarın *entry*sini çözümlemek gerekirse yazar, şort giyen erkeklerin bunu kadınları tahrik etmek için yaptığı kasıtlı bir eylem olarak sunmaktadır. Diğer bir ifade ile yazar erkeğin şort giyme eyleminin temelde cinsel amaçlar taşıdığını, saldırgan bir dille iddia etmektedir. Ayrıca kullandığı "teşrik-i mesai" deyimini, her ne kadar iş birliği yapmak anlamı taşısa da argoda cinsel ilişkiye girmek anlamına gelmektedir (Ekşi Sözlük, 2019). Kullandığı deyimden anlaşıldığı kadarıyla yazar, şort giyen erkeği toplum içinde cinselliğini aleni bir şekilde sergilemekle suçlamaktadır. Dolayısıyla yazar burada mizahını uyumsuzluk kuramı doğrultusunda biçimlendirmiştir.

Trolün burada "attığı yem" aslında eril cinsiyetçi söylemlerin tam tersini yansıtan, ironi mahiyetinde bir tepkidir. Bu da karnavalların ana temalarındandır. Söz konusu *entry*de olumlu ve olumsuz görüş belirten yazar *entry*lerinin oranları arasındaki fark (yüzde 14,16 olumlu ve yüzde 23,58 olumsuz), diğer *entry*lere göre daha azdır. Zira bu başlıkta *entry*yi destekler nitelikteki olumlu *entry*lerin sayısı daha fazladır. Bu *entry*ler incelendiğinde büyük çoğunluğunun, sözlükteki ve hatta gündelik hayattaki hâkim eril söylemlerden rahatsız olan yazarların *entry*leri olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumu karnavalın çok sesliliği ve hâkim olanın yerilmesi gibi özellikleriyle açıklayabiliriz. Fakat bu *entry*de dikkat çeken başka bir şey olumlu ve olumsuz görüşlerdeki esprili *entry*lerin daha az olmasıdır. Zira eril söylemlerden bıkan ve bu söylemlere karşı kendilerini savunmaya çalışanlar bu konuya oldukça

ciddi yaklaşmaktadır. Burada karnavalın asıl katılımcıları, esprileriyle konuyu renklendiren ve başlığı akışta yukarıda tutan yüzde 29,25 oranındaki nötr esprili *entry* olmuştur. Bunlar çoğunlukla yaz aylarının sıcak olmasından dolayı şortun tercih edildiğini esprili bir dille anlatmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Freud'un dediği gibi sıradan, gündelik hayatta olan şeye bile gülmeye hazır, farklı bir motivasyonla yaklaşırsa o şey komik gelecektir. Yazarlar da günlük hayatın bir parçası olan şortu, sözlük sahnesine taşıyarak onu abartılı yanlarıyla açıklamaya çalışmışlardır.

Tablo 4'te görülen, Yazar 3 tarafından 21 Ekim 2015 tarihinde açılmış olan "sevişirken p*poya şaplak atan erkeğin asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 55682367 numarasıyla aynı yazar tarafından "cesur yeni dünya'ya gönderme yapmaktır, bilmiyoruz sanki" şeklinde yazılmıştır. Başlığa 158 adet *entry* girilmiştir. Bunların sekiz tanesi (yüzde 5,06) olumlu, üçü (yüzde 1,89) esprili olumlu, toplamda yüzde 6,96'u olumlu dönüşten oluşmaktadır. 15 *entry* (yüzde 9,49) olumsuz dönüş yapılırken üç tanesinde (yüzde 1,89) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 11,39 oranında olumsuz dönüş almıştır. 64 *entry* (yüzde 40,50) nötr dönüş yaparken, 65'i (yüzde 41,13) esprili nötr *entry*dir, toplamda ise yüzde 81,64 oranında nötr *entry* bulunmaktadır.

Entry Metni	cesur yeni dünya'ya gönderme yapmaktır, bilmiyoruz sanki.						
	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
Tepkiler	8	3	15	3	64	65	158
	%5,06	%1,89	%9,49	%1,89	40,50	%41,13	%100
	%6,96		11,39		81,64		%100

Tablo 4. Yazar 3'ün 21 Ekim 2015'te Açtığı "sevişirken p*poya şaplak atan erkeğin asıl amacı" (No: 55682367) Başlığına Ait Veriler

Yazar 3, araştırmaya konu olan ikinci *entry*sinde, *Cesur Yeni Dünya* (Aldous Huxley, 1931) romanındaki toplumda görülen, rastgele birileriyle salt hazcı cinsel ilişki yaşama olayına atıf yaparak başlıkta bahsi geçen eylemi romandaki cinsellik algısı üzerinden ele almıştır. Elbette bunu yaparken aynı zamanda insanları mahrem yaşantıları üzerinden kışkırtma amacı gütmektedir. "Bilmiyoruz sanki" ifadesiyle bu eyleme bir kabahat statüsü eklemiştir ve hal böyle olunca pek çok yazarın tepkisini çekmiştir. Yazar cinsel ilişki ile *Cesur Yeni Dünya* romanını bir araya getiren iletisinde uyumsuzluk kuramı doğrultusunda mizahını kurgulamıştır.

Mevcut başlığa verilen tepkilerin yüzde 8 olumlu, yüzde 1,89 esprili olumlu olduğu görülmüştür. Aynı söylemi paylaşan yazarlar, bu eylemin kadına yapılan bir ayıp, küçük düşürücü, gereksiz olduğunda birleşmiş, girilen *entry*lerden yüzde 8'i Yazar 3'ü desteklerken yüzde 1,89'u esprileriyle hem Yazar 3'ü desteklemiş hem de diğer destekleyenlerden farklı olarak trollemiştir. Yazarların girdiği *entry*lerden yüzde 9,49'u sert bir dille trole yüklenip yaşanan trol probleminden şikâyet ederken yüzde 1,89'unun esprili söylemleriyle bu görüşe eşlik ettiği görülmüştür. Bu yazarların temel motivasyonlarıysa mahremiyetin korunması gerekliliği olmuştur. Fakat karnavalın nötr katılımcılarının, eylemi veya mahremiyeti trol söylemden bağımsız olarak savunurken ya da eleştirirken toplamda başlık altına girilen *entry*lerin yüzde 81,64'ünü meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Bunların yanı sıra ilk kez bu başlıkta, yüzde 41,13 esprili nötr *entry*lerin, nötr *entry* sayısını geçerek bahsi geçen eylemi eleştirmeden ya da desteklemeden veya trol söyleme saldırmadan ilgili konuda espriler ürettikleri görülmüş ve bu oranın bilgilendirici *entry* yazan nötr *entry*lerin sayısından fazla olduğu tespit edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki kuramsal kısımda bahsedilen karnavalın özelliklerinde belirtildiği gibi, cinsellik karnavalesk ortamın dikkat çeken ve esprili katılımı arttıran ayrıntılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yazarların büyük kısmının gündelik hayatta konuşamayacağı veya ciddiyetle yaklaşması beklenen konuları, karnavalesk bir ortamda daha rahat ve karnaval diline uygun şekilde, esprili bir halde, konuşabildiği görülmüştür. Trol, girişimiyle bu başlıkta çok tepki veya destekçi bulamamıştır. Karnavalesk ortam içinde açılan başlığa girilen *entry*ler yüzde 81,64 oranında yadırganmamış tam aksine yazarlara eğlenebilecekleri ve kendilerini gündelik hayatta olduğundan daha özgür bir biçimde ifade edebilecekleri bir hareket alanı açmıştır.

Yazar 2 tarafından 9 Şubat 2017 tarihinde açılmış olan "üniversite okuyan kadının asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 66185300 numarasıyla aynı yazar tarafından Tablo 5'te görüldüğü şekliyle girilmiştir. Başlığın altında 157 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların üç tanesi (yüzde 1,92) olumlu, dördü (yüzde 2,55) esprili olumlu, toplamda yüzde 4,45'ü olumlu dönüşten oluşmaktadır. 100 *entry*de (yüzde 63,69) olumsuz dönüş yapılırken, sekiz tanesinde (yüzde 5,09) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 68,79 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 32 adet (yüzde 20,39) *entry* nötr dönüş yaparken, 10 adet (yüzde 6,36) esprili nötr *entry*, toplamda ise yüzde 26,76 oranında nötr *entry* paylaşmıştır.

Entry Metni	<p>cevabını vermekte güçlük çekeceğinizi biliyorum ama ben yine de hem günlük hayatta mezun olmuş binlerce kadını hem de ekşi sözlükte yazan binlerce kadının onbinlerce entrisini inceleyerek bazı bilimsel gerçeklere ulaştım.</p> <p>öncelikle belirtiyim ekşi sözlük'te yazan kadın yazarın asıl amacı ile benzer özelliklerin ortaya çıkması beni hiç şaşırtmadı.</p> <p>amacım cinsiyet ayrımı falan yapmak değil hemen linç girişimi yapmayın. ben size bilimsel analizlerle açıklama yapıyorum. türkiye şartlarında üniversiteden mezun olan her 7 kişiden 1 inin iş sahibi olduğunu varsayarsak, kadınların heralanda olduğu gibi akademik alanda da başarısızlığını göz önünde bulundurursak ve bu verileri senkronize edersek, kadınların bu hayattaki asıl amacının kısayoldan bir erkeğe kapak atıp hemen bir çocuk yapmak olduğunu da bir kenara yazarsak, 5yıl kpss çalışıp çok azının başarılı olabildiği öğretmenlik mesleği dışında pek bir seçenek kalmıyor.</p> <p>yav he he sen aslında m.i.t de mba yapacaktın da fırsat vermediler.</p> <p>peki tüm bu acı gerçekler ortadayken, bir kadının onca masraf yapıp onca zaman harcaııp üniversite okumasındaki amaç ne olabilirki?</p> <p>herhangi bir plazada vasıfsız bir iş yaparken, "ben şu üniversiteden mezunum" diyebilmek için mi? yahut kadınlar gününde kuru pasta ve böreği gömerken diğer kadınlara üstünlük sağlamak için mi? yada ortamlarda "ekşide yazan üniversite mezunu bir bağıyanım" diyebilmek için mi ben bir türlü çözemedim. hayır bir de hiç çekinmeden sıkılmadan moleküler biyoloji okuyan tipler de var, çocuğu kucağa alıp koca parasıyla face gruplarında aldığı ilginç ev aletleri paylaşmak için mi? gerçi ülkenin eğitim ortalamasını katkıları var onu göz ardı etmiyorum ama bu acı gerçekleri de sorgulamadan edemiyorum.</p> <p>lanet gelsin atom fiziğine de prafasörlüğüne de kuantumuna...</p>						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	3	4	100	8	32	10	157
	%1,92	%2,55	%63,69	%5,09	%20,39	%6,36	%100
	%4,45		%68,79		%26,76		%100

Tablo 5. Yazar 2'nin 9 Şubat 2017'de Açtığı "üniversite okuyan kadının asıl amacı" (No: 66185300) Başlığına Ait Veriler

Ekşi Sözlük'ün trol yazarlarından olduğu anlaşılan Yazar 2'nin ikinci en çok entry girilmiş "...asil amacı" başlığı, doğrudan başka bir hassasiyete dokunan niteliktedir. Yazar "...akademik alanda da başarısızlığını göz önünde bulundurursak" diyerek kadınların eğitim alma haklarını görmezden gelmiş ve kadınların eğitim almak için yeterli olmadığı ithamında bulunup ortamı

kızıştırmıştır. Kadınların en büyük amacının bir erkekle evlenmek olduğunu mesnetsizce iddia eden yazar, kadınların ancak bir erkeğin egemenliğinde yaşantısına devam edebileceği gibi yersiz bir söylemde bulunmaktadır. Bu söyleme "...çocuğu kucağa alıp koca parasıyla face gruplarında aldığı ilginç ev aletleri paylaşmak" sözleriyle dayanak oluşturmaya çalışmıştır. Bununla beraber kadınların yapabileceği yegâne meslek olarak öğretmenliği göstermiş kadının öğretmenlik mesleği dışında herhangi bir mesleği icra edemeyeceğini iddia etmiş ve mesleki alanını daraltmıştır. Yazar iletisini üstünlük kuramı çerçevesinde oluşturmuştur.

Entry verilen tepkilere bakıldığında ise trol söylemi paylaştığı ve trol lüğün devamını sağlayan yüzde 4,45 oranında *entry* olduğu görülmüştür. Bu yazarların girdiği *entry*lerden yüzde 2,55'inde empatiden yoksun, kadına mesafeli eril bakışlarında mizahi üslup kullanılmıştır. Bu durum da yüzde 68,79'luk bir kısım *entry*ye olumsuz dönüş olarak yansımıştır. Olumsuz yorum getirenlere bakıldığında esprili *entry*lerin yüzde 5,09 gibi düşük bir oranda kaldığı görülmektedir. Zira yazarların büyük bir çoğunluğu bu meseleye hassasiyetle yaklaşmışlar ve şaka yapılamayacak bir konu olarak görmüşlerdir. Yüzde 26,76 oranında *entry*de ise mantıklı açıklamalar yapılmaya çalışılmış, trol *entry*ye daha sakin bir üslupla cevap verilmiştir. Esprili nötr yazarlar ise yüzde 6,36 oranındaki *entry*leri ile diğer tablolarla karşılaştırdığımızda düşük bir oranda kalmıştır. Fakat diğer *entry*lere göre bu *entry*de nötr yazar oranı oldukça az, olumsuz görüş belirtenler ise fazladır. Yazarlar, kadının doğal hak ve özgürlüklerinden taviz vermemiş, bu sebeple de karnavala katılmayı reddetmişlerdir. Baskı ve tahakkümden doğan enerjinin atıldığı yer olan karnavala baskıcı, hâkim eril söylemin mesajları taşıdığına karnavalın doğasına zarar verilmiş olur.

Tablo 6'da görülen, Yazar 4 tarafından 6 Temmuz 2017 tarihinde açılmış olan "profil fotoğrafı koyan yazarın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 69285724 numarasıyla aynı yazar tarafından "dm'den yürümeyi kolaylaştırmak olabilir" şeklinde yazılmıştır. Başlığa 156 adet *entry* girilmiştir. Bunların 10'u (yüzde 6,41) olumlu, 10'u (yüzde 6,41) esprili olumlu, toplamda yüzde 12,82'si olumlu dönüşten oluşmaktadır. 35 *entry* (yüzde 22,43) olumsuz dönüş yaparken, hiç esprili olumsuz dönüşte bulunulmamıştır. 78 *entry*de (yüzde 50) nötr dönüş yapılırken, 23'ü (yüzde 14,75) esprili nötr *entry*, toplamda ise yüzde 64,75 oranında nötr *entry* tespit edilmiştir.

Entry Metni	dm'den yürümeyi kolaylaştırmak olabilir.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	10	10	35	-	78	23	156
	%6,41	%6,41	%22,43	-	%50	%14,75	%100
	%12,82		%22,43		%64,75		%100

Tablo 6. Yazar 4'ün 6 Temmuz 2017'de Açtığı "profil fotoğrafı koyan yazarın asıl amacı" (No: 69285724) Başlığına Ait Veriler

Yazarların sözlük profillerine resim/fotoğraf koyabilmesi, Ekşi Sözlük mobil uygulamasına gelmiş görece yeni bir özelliktir. Yazarlar bu özellikle beraber kendilerini ifade eden görselleri profillerinde paylaşmaya başlamışlardır. Yazarlardan bazıları da kendi gerçek fotoğraflarını profillerinde paylaşmayı tercih etmektedir. Yazar 4 de bu durumu eleştirerek, yazarların "dm'den yürümeyi kolaylaştırmak için" bu eylemi yaptıklarını savunmaktadır. "dm" "doğrudan mesaj" anlamına gelen bir kısaltmadır ve Twitter başta olmak üzere sosyal medya ortamlarında herkesin görebileceği alanlar dışında, özel yazışma/mesajlaşma alanıdır. Yazarın bahsettiği "dm'den yürümek" ise sosyal medya jargonunda, hoşlanılan kişiye "dm" aracılığıyla kur yapmak anlamına gelmektedir. Burada trol, yazarları zan altında bırakarak profiline kendi fotoğrafını koyan herkesin karşı cinsle iletişime geçme amacı güttüğünü söylemektedir. Bu da Ekşi Sözlük gibi yazarların kendilerini yazılarıyla ifade ettiği bir ortamda, profil fotoğrafı olarak öz fotoğrafını kullanan yazarları zor durumda bırakmaktadır. Trolün bu durumu, flörtleşme ve cinsel ilişki arayışı çerçevesine indirgeyerek ifade etmesi, bir kesim yazarı hedef göstererek başlık altında birtakım tartışmaların başlamasına neden olmuştur.

Başlığın altındaki *entry*lerden yüzde 12,82'sinde trolü destekler nitelikte, profil fotoğrafı koyan yazarlar hakkında benzer düşünceler taşındığı belirtilmiştir. Fakat trolün kışkırtmasıyla sert bir üslup kullanmış ve kaba bir dili tercih etmişlerdir. Bunların yarısı, cinsel içerikli esprilerle fikrini belirtirken diğer yarısı gayet sınırlı bir şekilde profil fotoğrafı koyanları eleştirmiştir. *Entry*lerin yüzde 22,43'ü, esprili dil kullanmaksızın, başta yazarın kendisini savunması doğrultusunda, bu görüşe karşı çıkmışlardır. *Entry*lerin yüzde 64,75'i konuya açıklama getirmeye çalışırken, yüzde 14,75'i ise konuya esprileriyle yaklaşmıştır.

Espri oranının bu kadar düşük olması göstermektedir ki yazarların doğrudan kendilerinin hedef alındığı başlıklarda tepkileri ağır olmaktadır. Ayrıca karnavalesk ortam trollerin rahat söylem geliştirmesine izin verse de yazarların kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı çok da hoşgörülü olmadığı görülmüştür. Bu durum ise karnavala katılım oranını düşürmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Gülmek, kendine özgü bir olgu olarak asla sadece bir ifade olmayıp aynı zamanda yıkıcı etkisiyle tüm dayatılmış kuralların yittiği ve bireyin kendine ait dünyasını kurduğu bir alandır. Gülmek bu bağlamda yarı ciddi yarı komik yapıyla dikkat çeken karnavalların da ana bileşenlerinden olmuştur. Özellikle sosyal medya da karnavalesk yapıyla bir anlamda dijital karnaval aktörleri olan trollere "gülme" alanı açmıştır. Söz konusu ortamda troller, dinden cinselliğe, siyasetten toplumsal kabullere kadar çok geniş bir çerçevede mizah barındıran ve tahrik edici içerikler oluşturarak gündelik hayatta mesafe konulan nesne, kişi veya fenomenleri mesafesizleştirebilmektedir. İlgili mesafeyi ortadan kaldırma noktasında ise trolün en güçlü silahı olarak gülme belirir. Böylece karnavalı anımsatan bir şekilde, kaba saldırılarla epik mesafe ortadan kaldırılırken hiyerarşinin altı oyulur. Dolayısıyla trollerin daha önce mesafe konmuş değer, düşünce ve fenomenlerin üzerine tekrar ancak mesafesizce düşünmenin yolunu açarak bir anlamda özgürleştirici rol oynadığını söylemek yanlış olmaz.

Ekşi Sözlük'teki trol başlıklarının ele alındığı bu çalışmada ise yazarların trol *entry*lere yaklaşımı, başta gülme olmak üzere farklı duygular üzerinden ele alınarak tüm bu etkileşim karnavalesk kuram bağlamında değerlendirilmiştir. Diğer bir ifade ile trollerin farklı motivasyonlarla gerçekleştirdiği "trolleme" eyleminin gülünç karşılanması durumunda karnavalsı söylem doğrultusunda ortaya çıkan iletiler bütünü ve trollemeye sinirlenerek karnavala katılmayı reddeden yazarların hepsi, Ekşi Sözlük karnaval ortamında ele alınmıştır. Başlıklar genel olarak incelendiğinde, Ekşi Sözlük'te bir trol popülasyonu olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada sadece yüz elli ve üzeri *entry* girilmiş olan ve başlığı açan trolün ilk *entry*i silip kaçmadığı başlıklar içinden "...asıl amacı" başlıkları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan başlıkların genel çerçevesine bakıldığında, başlıkların konularında özellikle cinsellik ve cinsiyet temelli belli hassasiyetlere yapılan saldırıların ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile cinsellik gibi toplumun en temel tabuları karnavalesk ortamın özgür atmosferin-

den yararlanılarak tartışma konusu yapılmıştır. Böyle bir ortamda trollerin birer karnaval aktörü olarak ele alınmasının nedeni ise onların karnaval ortamından faydalanması ve gündelik hayatta genellikle kimsenin açmaya yanaşmayacağı, toplumun sinir uçlarına dokunan konuları mizah unsuru haline getirip, konuların içini boşaltarak diğer yazarları bilinçli bir şekilde provoke etmeleri ve neticesinde konuyu tartışma gündemi haline getirebilmeleridir.

Bir sosyal ağda trol olduğunda kullanıcıların bu duruma gülüp geçmeleri olasılık dâhilindedir. Esprili dönüşler araştırmada incelenen tüm *entry*lerde belli bir oranın altında kalmıştır. Başlıkların altında çokça “don’t feed the troll” (trolü beslemeyin) bakınızlarına rastlanılmıştır. Yazarların da trolle karşı karşıya kaldıklarının farkında oldukları görülmektedir ancak trol söylem yine de onları rahatsız etmektedir. Bu durum da buldukları platformu korumak adına nefret içerikli tepkiler vermelerine sebep olmuştur. Fakat bununla birlikte, bu nefretin trolü yıldırım yerine daha da güçlendirdiği görülmüştür. Zira çalışmada aynı trol yazarın iki tane başlığının yüz ellinin üzerinde *entry* olarak en çok *entry* bulunan “...asıl amacı” başlıklarından olduğu tespit edilmiştir. Ancak her ne kadar trol iletilerine dönük esprili dönüşler az sayıda olsa da troller, yapmış oldukları ironileri ile dikkat çekmiş, negatif ve nötr dönüşler de dahil olmak üzere iletinin odağındaki mevzunun mesafesizce ele alınmasına da imkân tanımıştır. Bununla birlikte göze çarpan bir diğer nokta ise araştırma kapsamındaki iletilerde erkeklere yapılan saldırılar daha çok esprili dönüş alırken kadınlara karşı yapılan saldırıların genellikle eleştiri ve nefret dolu *entry*lerle protesto edilmesidir. Diğer bir ifade ile baskı ve tahakkümden doğan enerjinin atıldığı yer olan karnavala baskıcı ve hâkim eril söyleme ait mesajların taşınmasının karnavalın doğasına zarar vermekte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Ekşi Sözlük’te özellikle kadın hak ve özgürlüklerine yönelik bir hassasiyetin söz konusu olduğu ifade edilebilir. Ayrıca yine araştırma çerçevesinde, bazı trol *entry*lerinin diğerlerine göre daha az gülünç bulunmasının temel nedenlerinden biri olarak yazarların söz konusu iletilere duygusal anlamda mesafe koyamamaları, diğer bir ifade ile duygularını kapatamamaları olduğu söylenebilir. Bu durum ise duygulardan edilen tasarrufun mizahın beslediği ana damarlardan biri olması ile açıklanabilir. Trolenen konuya duygusal mesafe koyamayan yazar, bir trolle karşı karşıya olduğunu bilse dahi sinirlenmektedir. Dolayısıyla trollerin açtığı başlıkların büyük çoğunluğu ironi içerse de bu durum yazarları teskin etmeye yetmemektedir. Böylelikle Ekşi Sözlük’ün meşhur söylemlerinden olan “ironiden anlamayan nesle aşına değiliz” sözünün bir trol problemiyle karşı karşıya kaldığında, yazarlar için çok da geçerli olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor ve Max Horkheimer. 2014. *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çevirenler N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Aristoteles. 1987. *Poetika*. Çeviren İ. Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Artun, Erman. t.y. Adana Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler. Erişim tarihi 24 Temmuz 2019. <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/3.php>
- Artun, Erman. 1994. "Ritüel Kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında Ölme-Dirilme, Kız Kaçırma Motifleri." Erişim tarihi 24 Temmuz 2019. http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALKBILIM/57.php#_ftn1
- Bakhtin, Mihail. 2001. *Karnavaldan Romana – Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, Mihail. 2004. *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 2011. *Postmodern Etik*. Çeviren A.Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, Henry. 2014. *Gülme*. Çeviren D. Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Binark, Multu, Şule Karataş, Tuğrul Çomu ve Eray Koca. 2015. "Türkiye'de Twitter'da Troll Kültürü." *Toplum ve Bilim* 135: 124-58.
- Bishop, Jonathan. 2012. "Scope and Limitations in the Government of Wales Act 2006 for Tackling Internet Abuses in the Form of 'Flame Trolling'." *Statute Law Review* 33 (2): 207–16. <https://doi.org/10.1093/slr/hms016>
- Bishop, Jonathan. 2014. "Dealing with Internet Trolling in Political Online Communications: Towards the This is Why We Can't Have Nice Things Scale." *International Journal of E-Politics* 5 (4): 1-20. <https://doi.org/10.4018/ijep.2014100101>
- Bulut, Ergin ve Erdem Yörük. 2017. "Mediatized Populisms | Digital Populism: Trolls and Political Polarization of Twitter in Turkey." *International Journal of Communication* 11: 4093-117.
- Burke, Peter. 2008. *Kültür Tarihi*. Çeviren M.Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dahlberg, Lincoln. 2001. "Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis." *Journal of Computer-Mediated Communication* 7 (1). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2001.tb00137.x>
- Ekşi Sözlük. 2002. "Teşrik-i mesai" kelime anlamı. Erişim tarihi 28 Mayıs 2019. <https://eksisozluk.com/entry/1064994>
- Freud, Sigmund. 1996. *Esprî Sanatı*. Çeviren E. Alkan. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Freud, Sigmund. 1998. *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*. Çeviren E. Kapkın. İstanbul: Payel Yayınevi.

- Hardaker, Claire. 2010. "Trolling in Asynchronous Computer-Mediated Communication: From User Discussions to Academic Definitions. *Journal of Politeness Research.*" *Language, Behaviour, Culture* 6 (2): 215-42. <https://doi.org/10.1515/jplr.2010.011>
- Hardaker, Claire. 2013. "'Uh....not to be nitpicky,,,,,but...the past tense of drag is dragged, not drug." An Overview of Trolling Strategies." *Journal of Language Aggression and Conflict* 1: 58-86. <https://doi.org/10.1075/jlac.1.1.04har>
- Karataş, Şule ve Mutlu Binark. 2016. "Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri 'Caps'ler." *TRT Akademi Dijital Medya Sayısı* 1 (2): 426-48.
- Manguel, Alberto ve Gianni Guadalupi. 2007. *Hayali Yerler Sözlüğü* – 1.Cilt. Çevirenler S. Okyay ve K. Kutlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mercimek, Barış, Nihal Dulkadir Yaman, Aydın Kelek ve Hatice Ferhan Odabaşı. 2016. "Dijital Dünyanın Yeni Gerçeği: Troller." *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6 (1): 67-77.
- Morreall, John. 1997. *Gülmeyi Ciddiye Almak*. Çevirenler K. Aysevener ve Ş. Soyer. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Neuman, W. Lawrence. 2017. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. 2. Cilt. Çeviren S. Özge. Ankara: Yayınodası.
- Özsoy, Duygu. 2015. "Tweeeting Political Fear: Trolls in Turkey." *Journal of History School (JOHS)* 12: 535-52. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh750>
- Page, Raymond Ian. 2009. *İskandinav Mitleri*. Çeviren İ. Yılmaz. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Saka, Erkan. 2016. "Siyasi Trollük Örneği Olarak Ak Troller." *Birikim* 322: 17-22
- Shachaf, Pnina ve Noriko Hara. 2010. "Beyond vandalism: Wikipedia trolls." *Journal of Information Science* 36 (3): 357-70. <https://doi.org/10.1177/0165551510365390>
- Smith, James. 2004. "Karagöz and Hacivat: Projections of Subversion and Conformance." *Asian Theatre Journal* 21 (2): 187-93. <https://doi.org/10.1353/atj.2004.0027>
- Taylor, Charles. 2014. *Seküler Çağ*. Çeviren D. Körpe. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Türk Dil Kurumu. t.y. "Karnaval" kelime anlamı. Erişim tarihi 25 Nisan 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8e4ed9b59732.92739822
- Türk Dil Kurumu. t.y. "Gülme" kelime anlamı. Erişim tarihi 20 Nisan 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc00e2d9b42e6.65050465
- Türkmen, Fikret ve Pınar Fedakâr. 2009. "Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komîğine Bağlı Mizahi Unsurlar." *Milli Folklor* 82: 98-109.
- Virkar, Shefali. 2014. "Trolls Just Want to Have Fun: Electronic Aggression within the Context of e-Participation and Other Online Political Behaviour in the United Kingdom." *International Journal of E-Politics* 5 (4): 21-51. <https://doi.org/10.4018/ijep.2014100102>